

САМУИЛ ИЛИ САМОИЛ

Кога се даваше премиерата на операта *Самуил* од нашиот композитор Кирил Македонски, некои од студентите што студираат македонски јазик и југословенска литература ми се обрнаа со прашање зошто пишуваме Самуил кога на надгробната плоча што дал да се постави на гробот на своите најблиски (којашто ја прочитавме пред извесно време) првиот македонски цар сам се вика *Самоил*, а не *Самуил*. Јас тогаш им одговорив на студентите дека секако царот знаел како се вика и дека би требало да пишуваме *Самоил*, но им ветив дека ќе го проучам тоа прашање и потоа ќе им одговорам поточно.

† В І Н Н Ѧ ѡ Т І Ч А Н С Ъ
 Н Н А Н С Т А Г О Ѧ О У Х Ѧ Ѧ
 7 8 С А М О И Л П Т Р А Б Ъ Б *
 П О Л А Г А Х П А М А Т Ы
 Ѧ Н Р А Т Е Р Н Н Б Р А Т
 Ѧ І С Р Ъ С Т Ѧ Х Ъ С Н
 Н М Е Ѧ Ѧ О У С Ъ П Ъ Ш
 І С О Ѧ Ѧ Р А Б Ъ Б Ѧ Р
 † Ѧ Ѧ Ѧ Ѧ Ѧ Ѧ П Н С Ѧ
 Ѧ Ѧ Т О О Т 7 С 7 Т В С
 У 7 Ѧ Ѧ Н Н 7 Ѧ Н

Написот на Самойловата плоча од 993 година

Како што се гледа од приложениот факсимил, сосем е јасно дека на надгробната плоча стои напишано *Самоилъ*. Ме интересува како го пишувале ова име современите и подоцнежните грчки хроничари. За таа цел се послужив со книгата „Византиски извори за историју народа Југославије“ том III, Београд 1966 год. Тогашниот

грчки хроничар Скилица го пишува редовно името на царот Σαμουηλ (Самуил). Исто така го пишува подоцна и Зонара (τὸν Σαμουηλ). Во „Речникот на грчките лични сопствени имиња“ на Рапе — Benseleer (Wörterbuch der griechischen Eigenamen 1875) се дадени вакви фонетски варијанти на тоа име: Σαμουήλ — Σαμουήλος (Самуил — Самуилос), Σεμουέλ, Σαμουελ (Семуел, Самуел) Σεμωήλ, Σαμωήλ, Σεμοελ (Семоил, Самоил, Семоел). Значи, според овој речник, се допушта и формата Σαμωήλ (Самоил).

Фонетската форма *Самуел* се среќава во разни француски, англиски и германски реченици и енциклопедии, кога се однесува за библскиот израелски пророк и судија. Така во Der kleine Brockhaus (zweiter Band, Wiesbaden 1962 имаме „*Samuel*, israel Seher“; во La Grande Encyclopedie, (стр. 40, том 29, Paris) е забележано . . . „le prophète *Samuel*“. Формата *Samuel* ја среќаваме и во „Енциклопедискиот англиско-српскохрватскиот речник“ од Ристика. Истото пак го среќаваме и во англиската историска литература (В. Х. Андонов-Полјански, „Британска библиографија за Македонија“. Скопје 1966, 3, 228—235, 274, 4075, 4150). Таа форма денеска се јавува, изгледа, и во ерменскиот јазик. Со голема сигурност може да се претпостави дека изворната израелска форма на овој збор била *Самуил*. Оттука таа влегла во грчкиот, во англискиот, францускиот, германскиот, ерменскиот и други јазици. Значи, преку грчките историски извори таа можела да влезе и во српската и бугарската историска наука. Оттаму таа фонетска варијанта навлегла и во нашата историска наука, како и во нашите учебници по историја. Во оваа форма се јавува и во книгата „Историја Византије“ од Георгије Острогорски (Београд 1959).

Тогаш како дошло до тоа да се јави ова име во фонетската форма *Самоил* во надгробната плоча? Првата мисла што би му дошла на човека кога размислува за ова прашање, би била дека е направена грешка при врежувањето на буквата у. Како што е познато, во грчкото писмо гласот у се предава со две букви (ου). Тоа обележување на тој глас преминало и во кирилицата, којашто, како што е познато, е изработена врз грчкото уставно писмо. Значи, можело да се случи вториот дел, односно вториот знак у да се заборави при врежувањето (буквата у можела да се напише и поситно), како што се направила грешка, па после се преправало, кај последната буква л на истото име (Види ја плочата). Се гледа дека каменорезецот прво напишал и, па после извршил поправка и одозгора напишал л.

Меѓутоа, сепак има факти што зборуваат дека каменорезецот не направил таква грешка. Нашите стари ракописи го предаваат тоа име вака: *Асемановито евангелие: пророка Ѓамонѣ* (J. Kurz, Ev. Assemani, tomus II, Praha 1955); *Синајски ѱсалтир: МОИ I ЯРОНЪ I ЃАМОИЪ* (С. Северьяновъ, Град 1954) Fr. Miklošich во Lexicon palaeoslovenico — graeco — latinum (Vindobonae 1862—1865 укажува на формите: *ЃАМОУНЪ, ЃАМОИЪ, ЃАМОИЪ*. За последниве две упатува на *Асемановито евангелие, Синајскиот ѱсалтир, Синајскиот еухологиј, Суирасалскиот кодекс, Болоњскиот ѱсалтир и Шишатовачкиот аѱосиол*.

Во минијатурите на Манасиевата хроника под број 66 се дава текст во кој двапати се споменува името за кое станува збор. Еве го тој текст: *Василѣ црѣ развѣ Гамонла . . . ; И Видѣвѣ Гамонла црѣ ослѣ-пеныѣ*. . . (Ivan Duichev, The Miniatures of the Cronicle of Manasses, Sofia 1963). Кај Љ. Стојановиќ во „Стари српски записи и натписи“, (книга VI) неколку пати се среќава фонетската форма *Самоилъ* или *Самоиль*, името што го носат разни црковни лица од Србија, Хрватска и Македонија. Така под број 9075 се спомнува некојси поп *Самоилъ* и *Самоиль* ероманахъ од Скопско. Записот е од 1816 год.*

Во старата руска „Большая Энциклопедія“, (том 17, 1900 г.) ова име се дава во фонетската варијанта *Самуиль* кога се зборува за пророкот и последниот израелски судија што го носи тоа име. Таму се спомнува и Самуиль Мисловскій, митрополитъ Кіевскій. Меѓутоа во Советската „Большая Энциклопедія“ (том 22, 1955 г.) има вакви презимиња на познати руски уметници, научници, револуционери: Самойлов Василий, артист, Самойлов Василий Михайлович, певец, Самойлов Павел, артист, Самойлов Фёдор, револуционер, Самойлова Вера, артистка, Самойлович Данило, лекар и др.

Н. А. Петровский во својот *Словарь русских личных имен*, Москва 1966 дава две варијанти на ова име: *Самуил* литературна форма, а *Самойло*, *Самойла* разговорна форма. Значи, отука и двете руски варијанти. Тоа име уште е живо и во нашите народни говори. Така, на пример, во галичкиот крај познато е во фонетската варијанта *Самоилъ* (со меко љ). Во Скопје тоа име го носи артистот *Самоил* Дукоски. Тоа име познато е во Порече во формата *Самојле*. Така е запишано во Пописниот круг 19 (Демир Капија, Неготино — село Трмашево) Стојчев *Самоил*. Во Пописниот круг Кисела вода, Скопје — 33 запишан е *Самоилов* Благоја, роден во Скопје 1912. Мајка му е од Чelopeк — Тетовско. Веројатно вака се викаат и други граѓани од разни места на нашата република. Овие факти зборуваат дека на нашата територија ова име било познато уште од крајот на десеттиот век и понатака главно во фонетската форма *Самоил(ъ)*. Во турските документи се спомнува тоа име. Меѓутоа, поради консонантското пишување во арапскиот привопис, тешко е да се докаже дали треба да го прочитаме како *Самоил* или *Самуил*. Сепак, може да се претпостави дека македонската варијанта на овој збор е *Самоил*.

На мислење сум дека има доволно факти дека за нашиот правопис треба да се предложи фонетската варијанта *Самоил*, бидејќи на тоа нè упатуваат нашите постари споменици, како и современата состојба на нашите народни говори.

*) Сепак во текстовите што се преведувани директно од грчки (дамаскините и други) пообична е формата *Гамонла*.